

บทที่ 4

ปัญหาของการสลักหลังห้ามโอนตัวเงิน

4.1 ผู้มีสิทธิสลักหลังห้ามโอน

ตามที่ได้กล่าวในบทที่ 3 แล้วว่ามาตรา 923 ให้สิทธิผู้สลักหลังในการห้ามโอนตัวเงินนั้น จึงมีประเด็นปัญหาที่จะต้องพิจารณาต่อไปว่าผู้สลักหลังที่มีสิทธิห้ามโอนตัวเงิน ตามความในมาตรา 923 หมายถึงบุคคลใด

ผู้สลักหลัง คือ ผู้ที่ครอบครองตัวในฐานะเป็นผู้ทรงโดยอาจเป็นผู้รับเงิน หรือผู้รับสลักหลังตัวเงินนั้นมาก็ได้ และได้สลักหลังโอนตัวเพื่อชำระหนี้ให้แก่เจ้าหนี้ของตน ดังนั้นผู้มีสิทธิสลักหลังห้ามโอน ตามมาตรา 923 จึงหมายถึง ผู้รับเงินหรือผู้รับสลักหลังที่ครอบครองตัวเงินในฐานะผู้ทรงและได้สลักหลังโอนตัวนั้น ซึ่งในการสลักหลังได้มีการเขียนข้อความห้ามโอนลงในตัวและได้โอนตัวเงินต่อไปยังผู้รับสลักหลัง

ดังนั้นการที่ผู้ทรงเดิมข้อความห้ามโอน โดยไม่มีการสลักหลังโอนตัวต่อไป ผู้เขียนเห็นว่าไม่ใช่กรณี ตามมาตรา 923 เพราะเขาไม่ใช่ผู้สลักหลัง แม้ในภายหลังจะได้โอนตัวเงินต่อไปก็ตาม อย่างไรก็ตามหากการสลักหลังในภายหลังปรากฏเป็นส่วนหนึ่งของข้อความห้ามโอนก็อาจถูกพิจารณาว่าเป็นการสลักหลังห้ามโอนได้

ตัวอย่าง กรณีมาตรา 923

(ด้านหลังตัวแลกเงิน)
ห้ามเปลี่ยนมือ

(ด้านหลังตัวแลกเงิน)
โอนให้หนึ่ง ห้ามเปลี่ยนมือ
ร.

1. ตัวแลกเงินชนิดระบุชื่อ คือ ตัวแลกเงินซึ่งผู้สั่งจ่ายสั่งให้ผู้จ่ายใช้เงินให้กับผู้รับเงิน โดยอาจเขียนสั่งจ่ายได้ 4 ประการ¹ ดังนี้

1.1 เขียนสั่งจ่ายให้บุคคลที่สาม เช่น อ. เขียนตัวแลกเงินสั่ง จ. ให้จ่ายเงินให้กับ ร.

1.2 เขียนสั่งจ่ายให้แก่บุคคลที่บุคคลที่สามจะมีคำสั่งระบุต่อไป เช่น อ. เขียนตัวแลกเงินสั่ง จ. ให้จ่ายเงินตามคำสั่งของ ร. หรืออาจจะใช้วิธีการตามข้อ 1 และ 2 รวมกันไปก็ได้ เช่น ระบุว่าจ่ายเงินให้กับ ร. หรือตามคำสั่งของ ร.

1.3 เขียนสั่งจ่ายให้แก่ผู้สั่งจ่าย เช่น อ. ชื่อตัวแลกเงินของธนาคาร โดยสั่งให้ธนาคารจ่ายเงินให้แก่ตนเอง

1.4 เขียนสั่งจ่ายให้แก่บุคคลที่ผู้สั่งจ่ายจะมีคำสั่งระบุต่อไป เช่น อ. สั่งให้ธนาคารจ่ายเงินตามคำสั่งของตน หรืออาจจะใช้วิธีการตามข้อ 3 และ 4 รวมกันไปก็ได้ เช่น อ. ระบุว่าให้ธนาคารจ่ายเงินให้กับ ร. หรือตามคำสั่งของ ร.

การระบุชื่อผู้รับเงินนั้นต้องระบุให้แน่นอนว่าหมายถึงใคร โดยอาจระบุชื่อจริง ชื่อสมมติ สมญานาม หรือตำแหน่งก็ได้ โดยตัวแลกเงินชนิดระบุชื่อสามารถโอนได้ด้วยสลักหลังและส่งมอบ ดังที่บัญญัติไว้ในมาตรา 917 วรรคหนึ่ง

“อันตัวแลกเงินทุกฉบับ ถึงแม้ว่ามีชื่อสั่งจ่ายให้แก่บุคคลเพื่อเขาสั่งก็ก็ตาม ท่านว่าย่อมโอนให้กันได้ด้วยสลักหลังและส่งมอบ”

2. ตัวแลกเงินชนิดผู้ถือ คือ ตัวแลกเงินที่ผู้สั่งจ่ายระบุไว้ในตัวว่าให้ใช้เงินแก่ผู้ถือ (the bearer) โดยมีได้ระบุชื่อผู้รับเงินไว้ หรือระบุชื่อผู้รับเงินและมีคำว่าผู้ถือรวมอยู่ด้วย เช่น อ. เขียนตัวแลกเงินสั่ง จ. ให้จ่ายเงินให้กับผู้ถือ , หรืออาจเขียนจ่ายเงินให้กับ ร. หรือผู้ถือ บุคคลใดที่มีตัวไว้ในความครอบครองก็ถือว่าเป็นผู้ทรงมีสิทธิที่จะได้รับเงินตามเนื้อความในตัว โดยการโอนตัวแลกเงินชนิดผู้ถือสามารถโอนให้แก่กันได้ด้วยการส่งมอบตัวให้กับผู้รับโอน ดังที่บัญญัติไว้ในมาตรา 918

“อันตัวแลกเงินสั่งให้ใช้เงินแก่ผู้ถือ นั้น ท่านว่าย่อมโอนไปเพียงด้วยการส่งมอบให้กัน”

หากมีการสลักหลังและส่งมอบตัวชนิดผู้ถือ ถือว่าเป็นการอาวัลผู้สั่งจ่าย ดังที่บัญญัติไว้ใน มาตรา 921

“การสลักหลังตัวแลกเงินซึ่งสั่งให้ใช้เงินแก่ผู้ถือ นั้น ย่อมเป็นเพียงประกัน (อาวัล) สำหรับผู้สั่งจ่าย”

¹ เสาวนีย์ อัสวโรจน์, คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยตัวเงิน, พิมพ์ครั้งที่ 5 (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ธรรมศาสตร์, 2548), น.104-105.

ผู้ที่สลักหลังตัวชนิดผู้ถือมีฐานะเป็นผู้อ่าวล ไม่ใช่ผู้สลักหลัง แต่เมื่อมีการส่งมอบตัวไปยังผู้รับโอน เมื่อผู้รับโอนมีตัวชนิดผู้ถืออยู่ในความครอบครองก็มีฐานะเป็นผู้ทรง

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 3506/2528 จำเลยส่งจ่ายเช็คให้แก่ผู้ถือ โจทก์ผู้ทรงได้สลักหลังเช็คนั้นโดยมิได้ระบุข้อความใด ๆ ไว้แล้วนำไปขายลดให้แก่บุคคลภายนอก ผู้รับซื้อเช็คไว้ยอมเป็นผู้ทรง การสลักหลังของโจทก์เป็นเพียงประกันหนี้ตามเช็คที่จำเลยจะต้องรับผิดชอบผู้ทรง โจทก์ยอมอยู่ในฐานะผู้ค้ำประกันหนี้ตามเช็คของจำเลย เมื่อผู้ทรงรับเงินตามเช็คไม่ได้และโจทก์ได้ชำระหนี้ให้แก่ผู้ทรงแทนจำเลยไปยอมเข้ารับช่วงสิทธิของผู้ทรงที่จะไล่เบี่ยเอาจากจำเลย สิทธิเรียกร้องของโจทก์ดังกล่าวไม่มีกฎหมายบัญญัติเรื่องอายุความไว้ จึงต้องใช้อายุความ 10 ปี ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 164 กรณีไม่ต้องด้วยมาตรา 1002 ซึ่งบัญญัติไว้แต่เฉพาะกรณีที่ ผู้ทรงเช็คฟ้องผู้สลักหลังและผู้ส่งจ่าย และโจทก์ก็มีได้อยู่ในฐานะผู้สลักหลังเช็คตาม มาตรา 1003

มาตรา 923 เป็นกรณีที่ผู้สลักหลังได้ทำการสลักหลังตัวเงิน และเขียนข้อความห้ามโอนลงในตัว ดังนั้นจึงไม่อาจนำมาตรา 923 ไปใช้ในกรณีตัวแลกเงินชนิดผู้ถือได้ เพราะหากมีการสลักหลังตัวผู้ถือ ผู้ลงลายมือชื่อในตัวผู้ถือ กฎหมายถือว่าเป็นการอ่าวลผู้ส่งจ่าย เมื่อผู้ลงชื่อในตัวเงินมีฐานะเป็นผู้อ่าวล มิใช่ผู้สลักหลังจึงไม่อาจสลักหลังห้ามโอนตัวเงินตามความในมาตรา 923 ได้ นอกจากนี้กฎหมายมิได้ให้สิทธิแก่ผู้อ่าวลที่จะวางข้อกำหนดห้ามโอน ดังนั้นข้อกำหนดห้ามโอนดังกล่าวจึงไม่เกิดผลใด ๆ ต่อตัวเงิน ทั้งนี้ตามความในมาตรา 899

ดังนั้นการสลักหลังห้ามโอนจึงสามารถทำได้เฉพาะกรณีตัวแลกเงินชนิดระบุชื่อเท่านั้น ไม่อาจสลักหลังห้ามโอนตัวแลกเงินชนิดผู้ถือได้ นอกจากนี้ในกรณีเช็ค ก็ทำนองเดียวกับตัวแลกเงิน กล่าวคือ เช็คมี 2 ชนิด คือ เช็คชนิดระบุชื่อ และเช็คชนิดผู้ถือ ตามมาตรา 988(4) เฉพาะเช็คชนิดระบุชื่อเท่านั้นที่สามารถสลักหลังห้ามโอนตามความในมาตรา 923 ประกอบกับมาตรา 989 ได้ ส่วนกรณีตัวสัญญาใช้เงิน มาตรา 983 (5) กำหนดว่าตัวต้องมีการระบุชื่อหรือชื่อของผู้รับเงิน ไม่มีกรณีระบุชื่อผู้ถือ ตัวสัญญาใช้เงินจึงมีเพียงชนิดเดียวคือชนิดระบุชื่อผู้รับเงิน ซึ่งสามารถสลักหลังห้ามโอนได้ตามความในมาตรา 923 ประกอบกับมาตรา 985

4.3 วิธีการสลักหลังห้ามโอน

ดังที่ได้กล่าวไว้ว่าผู้สลักหลังต้องสลักหลังและระบุข้อความห้ามโอนลงในตัวเงิน จึงมีประเด็นที่จะต้องพิจารณาต่อไปว่าการสลักหลังตามความในมาตรา 923 นั้น หมายถึงการสลักหลังเฉพาะเท่านั้นหรือไม่ จะใช้วิธีการสลักหลังโดยระบุข้อความห้ามโอนได้หรือไม่

การสลักหลังโอนตัวเงินนั้นอาจทำได้ 2 วิธี คือ สลักหลังเฉพาะ และสลักหลังลอย

1. การสลักหลังเฉพาะ หรือการสลักหลังระบุชื่อผู้รับประโยชน์ เป็นการสลักหลังที่ผู้สลักหลังระบุชื่อผู้รับสลักหลังไว้โดยเฉพาะเจาะจงในตัว ซึ่งอาจเขียนหรือพิมพ์ลงไว้ในตัวเงินหรือใบประจำต่อ และลงลายมือชื่อผู้สลักหลังกำกับไว้ ดังที่บัญญัติไว้ในมาตรา 919 วรรคหนึ่ง

“คำสลักหลังนั้นต้องเขียนลงในตัวแลกเปลี่ยน หรือใบประจำต่อ และต้องลงลายมือชื่อผู้สลักหลัง”

ในกรณีที่ผู้สลักหลังโอนตัวเงินโดยวิธีการสลักหลังเฉพาะ ผู้สลักหลังสามารถโอนตัวต่อไปโดยระบุข้อความห้ามโอนได้

2. การสลักหลังลอย เป็นการสลักหลังที่ผู้สลักหลังซึ่งประสงค์จะโอนตัวให้บุคคลใดบุคคลหนึ่งโดยมิได้ระบุชื่อผู้รับโอน เพียงแต่ได้ลงลายมือชื่อของตนในด้านหลังของตัวหรือใบประจำต่อ ดังที่บัญญัติไว้ในมาตรา 919 วรรคสอง

“การสลักหลังยอมสมบรูณ์แม้ทั้งมิได้กระทำอะไรยิ่งไปกว่าลงลายมือชื่อของตนในด้านหลังตัวแลกเปลี่ยนหรือที่ใบประจำต่อก็ยอมฟังเป็นสมบรูณ์ดุจกัน การสลักหลังเช่นนี้ท่านเรียกว่า “สลักหลังลอย””

ผู้ที่ได้รับโอนตัวจากการสลักหลังลอยอาจเก็บตัวนั้นไว้และนำไปยื่นให้ผู้จ่ายใช้เงินเมื่อตัวถึงกำหนด หรือจะเลือกดำเนินการกับตัวประการใดประการหนึ่ง ดังที่บัญญัติไว้ในมาตรา 920 วรรคสอง

“ถ้าสลักหลังลอย ผู้ทรงจะปฏิบัติดังกล่าวต่อไปนี้ประการหนึ่งประการใดก็ได้ คือ

(1) กรอกความลงในที่ว่างด้วยเขียนชื่อของตนเองหรือชื่อบุคคลอื่นผู้ใดผู้หนึ่ง

(2) สลักหลังตัวเงินต่อไปอีกเป็นสลักหลังลอย หรือสลักหลังให้แก่บุคคลอื่นผู้ใดผู้หนึ่ง

(3) โอนตัวเงินนั้นให้ไปแก่บุคคลภายนอกโดยไม่กรอกความลงในที่ว่าง และไม่สลักหลังอย่างหนึ่งอย่างใด”

เช่นนี้ผู้สลักหลังจะสามารถสลักหลังลอยโดยระบุข้อความห้ามโอนตัวต่อไปตามความในมาตรา 923 ได้หรือไม่ ในเรื่องนี้มีความเห็นเป็น 2 ฝ่าย ดังนี้

ฝ่ายแรกเห็นว่า ผู้สลักหลังไม่ว่าจะเป็นผู้สลักหลังเฉพาะหรือผู้สลักหลังลอยมีสิทธิระบุข้อความห้ามสลักหลังต่อไปได้ทั้งสิ้น²

² สุพันธ์ เลขบวรพันธ์, “ปัญหาทางกฎหมายเกี่ยวกับการสลักหลังตัวเงิน,” (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2531), น. 56.

ฝ่ายหลังเห็นว่า การที่ผู้สละหลังมีสิทธิที่จะสละหลังโดยระบุข้อความห้ามโอนตัวเงินต่อไปนั้น ต้องเป็นกรณีสละหลังโดยระบุชื่อผู้รับสละหลังไว้โดยเฉพาะ คำสั่งห้ามโอนดังกล่าวไม่สามารถใช้กับการสละหลังลอย เพราะหากเป็นการสละหลังลอยและมีคำสั่งห้ามโอนก็ไม่สามารถพิสูจน์ได้ว่าห้ามมิให้บุคคลใดโอนต่อ³

ผู้เขียนเห็นด้วยกับฝ่ายหลัง เนื่องจากการสละหลังลอยนั้นไม่มีการระบุชื่อผู้รับสละหลังและผู้รับโอนสามารถที่จะโอนตัวฉบับนั้นต่อไปได้ด้วยวิธีการส่งมอบ ตามมาตรา 920 วรรคสอง (3) เช่นนี้โดยสภาพก็ไม่อาจทราบได้ว่าผู้ทรงได้รับโอนตัวมาจากผู้สละหลังลอยหรือมีการรับโอนต่อ ๆ มา ดังนั้นจึงสรุปได้ว่าการสละหลังห้ามโอนตามมาตรา 923 หมายถึง กรณีผู้สละหลังได้ทำการสละหลังเฉพาะหรือการสละหลังระบุชื่อผู้รับประโยชน์โดยมีข้อความห้ามโอนเป็นส่วนประกอบกับการสละหลังนั้น

4.4. ผลของการสละหลังห้ามโอนเช็คขีดคร่อม

กรณีที่ผู้สละหลังได้สละหลังโดยเขียนข้อความห้ามเปลี่ยนมือลงในเช็คขีดคร่อม มีปัญหาที่จะต้องพิจารณาว่าจะบังคับตามมาตรา 923 หรือมาตรา 999⁴ ในเรื่องนี้มีความเห็นเป็น 2 ฝ่าย ดังนี้

ฝ่ายแรกเห็นว่ามาตรา 999 ใช้บังคับกับกรณีผู้ทรงเขียนห้ามเปลี่ยนมือในเช็คขีดคร่อมตามมาตรา 995(3) เท่านั้น เนื่องจากในกรณีอื่น ๆ คือ ผู้สั่งจ่ายเขียนห้ามเปลี่ยนมือในเช็คขีดคร่อมนั้นมีบทบัญญัติที่ใช้บังคับได้อยู่แล้วในมาตรา 917 วรรคสอง และมาตรา 994 และในกรณีที่ผู้สละหลังเขียนห้ามเปลี่ยนมือในเช็คขีดคร่อมก็มีบทบัญญัติที่ใช้บังคับได้อยู่แล้วในมาตรา 923 และมาตรา 994 จึงไม่ตกในบังคับของมาตรา 999 ในขณะที่ผู้ทรงระบุห้ามเปลี่ยนมือในเช็คขีดคร่อมนั้นยังไม่มีบทบัญญัติอื่น ๆ ที่ใช้บังคับได้จึงต้องมีบทบัญญัติเฉพาะ ซึ่งก็คือ มาตรา 999 นอกจากนั้นผลของมาตรา 999 ที่ทำให้เช็คนั้นโอนกันได้เพียงแต่ผู้รับโอนไม่มีสิทธิดีกว่าผู้โอน ย่อมไม่เหมาะสมกับกรณีผู้สั่งจ่ายห้ามโอน ซึ่งตามปกติเมื่อผู้สั่งจ่ายห้ามโอนหรือห้ามเปลี่ยนมือ เช็ค

³ วิชัย ตันติกุลานันท์, คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยตัวเงิน, (กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัด พิมพ์อักษร, 2545), น. 103.

⁴ มาตรา 999 “บุคคลใดได้เช็คขีดคร่อมของเขามาซึ่งมีคำว่า “ห้ามเปลี่ยนมือ” ท่านว่าบุคคลนั้นไม่มีสิทธิในเช็คนั้นยิ่งไปกว่า และไม่สามารถให้สิทธิในเช็คนั้นต่อไปได้ดีกว่าสิทธิของบุคคลอันตนได้เช็คของเขามา”

ยอมไม่สามารถโอนเปลี่ยนมือได้ตามวิธีการในกฎหมายลักษณะตัวเงิน แต่เมื่อมีการขีดคร่อมเพิ่มขึ้น ซึ่งเป็นการขีดคร่อมโดยบุคคลใดก็ได้ เช่น ผู้ทรง ก็จะทำให้เช็คนั้นสามารถโอนกันได้ซึ่งจะขัดกับความประสงค์ของผู้สั่งจ่ายที่ไม่ต้องการให้มีการโอนตัวต่อไปอย่างตัวเงิน ซึ่งตามปกติความประสงค์ของผู้สั่งจ่ายมักจะได้รับการยอมรับตามกฎหมายหากไม่ขัดกับสภาพของตัวเงินและบุคคลอื่น ๆ จะกระทำการใดที่ขัดกับความประสงค์ของผู้สั่งจ่ายไม่ได้⁵

ฝ่ายหลังเห็นว่า มาตรา 999 ใช้บังคับกับเช็คขีดคร่อมห้ามเปลี่ยนมือทุกกรณี ไม่ว่าจะเช็คขีดคร่อมห้ามเปลี่ยนมือโดยผู้สั่งจ่าย โดยผู้สลักหลัง และผู้ทรง⁶ เพราะมาตรานี้มีที่มาจากมาตรา 81 แห่งพระราชบัญญัติตัวแลกเงิน ค.ศ. 1982 ซึ่งเป็นบทบัญญัติที่คุ้มครองธนาคารผู้รับเงินแทนลูกค้า ธนาคารผู้จ่ายเงิน และเจ้าของเช็คอันแท้จริงซึ่งใช้กับเช็คขีดคร่อมห้ามเปลี่ยนมือทุกชนิด ส่วนกรณีอื่น ๆ คือ มาตรา 917 วรรคสอง ใช้กับเช็คที่มีคำสั่งห้ามเปลี่ยนมือของผู้สั่งจ่ายโดยไม่มีการขีดคร่อมเช็ค ดังนั้นแม้เช็คจะมีการขีดคร่อมและห้ามเปลี่ยนมือโดยผู้สั่งจ่าย เช็คนั้นก็สามารถโอนกันได้ด้วยวิธีการตามกฎหมายลักษณะตัวเงิน แต่ผู้รับโอนไม่มีสิทธิถือว่าผู้โอน ซึ่งในส่วนนี้จะเหมือนมาตรา 917 วรรคสองบางส่วนคือทำให้ผู้รับโอนมีสิทธิเท่าผู้โอน เพียงแต่ในกรณีมาตรา 999 นั้น ใช้กับการโอนตามวิธีการในกฎหมายลักษณะตัวเงิน แต่มาตรา 917 วรรคสอง เป็นการโอนด้วยวิธีการโอนหนี้สามัญ และในกรณีของผู้สลักหลังห้ามโอนเช็คขีดคร่อม เช็คนั้นโอนกันต่อไปได้โดยผู้ห้ามโอนยังคงต้องรับผิดชอบบุคคลที่รับโอนตัวนั้นคนต่อ ๆ ไป ด้วย ซึ่งแตกต่างจากมาตรา 923 ซึ่งผู้รับสลักหลังในภายหลังไม่สามารถเรียกให้ผู้สลักหลังที่ระบุข้อความห้ามโอนรับผิดชอบตามตัวเงิน

ผู้เขียนเห็นด้วยกับฝ่ายแรกเนื่องจากในกรณีที่ผู้สั่งจ่ายออกเช็คขีดคร่อมและระบุข้อความห้ามเปลี่ยนมือไว้ หากบังคับตามมาตรา 999 เท่ากับว่าเช็คนั้นสามารถโอนต่อไปได้ด้วยวิธีการของตัวเงิน ซึ่งแท้จริงแล้วเช็คสิ้นลักษณะตราสารเปลี่ยนมือจากการที่ผู้สั่งจ่ายเช็คได้ห้ามโอนเช็คนั้น จึงบังคับตามมาตรา 917 ประกอบมาตรา 989 และมาตรา 994 คือ เช็คนั้นไม่สามารถโอนต่อไปได้ด้วยวิธีการของตัวเงิน หากต้องการโอนต่อไปต้องทำโดยวิธีการและผลของการโอน

⁵ เสาวนีย์ อัสวโรจน์, "การโอนสิทธิตามตัวเงิน : ศึกษาในเชิงประวัติศาสตร์และพัฒนาการของกฎหมาย," (วิทยานิพนธ์ดุขฎิบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2544), น. 252.

⁶ เส็นีย์ ปราโมช, ม.ร.ว., คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 3 ว่าด้วยตัวเงิน, แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2514, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์นิติบรรณการ, 2514), น. 187.

สามัญ กล่าวคือ ต้องทำเป็นหนังสือระหว่างผู้โอนและผู้รับโอน มิฉะนั้น การโอนไม่สมบูรณ์ และ ต้องมีการบอกกล่าวการโอนเป็นหนังสือไปยังลูกหนี้ หรือให้ลูกหนี้ให้ความยินยอมเป็นหนังสือ การโอนจึงจะเข้าย่นลูกหนี้หรือบุคคลภายนอกได้ (มาตรา 306) และธนาคารต้องจ่ายเงินให้กับผู้ทรงผ่านบัญชีของธนาคาร หากเป็นกรณีชดเชยพร้อมทั่วไปสามารถจ่ายผ่านธนาคารใดธนาคารหนึ่งที่เรียกเก็บเงินให้ผู้ทรง แต่ถ้าเป็นกรณีชดเชยเฉพาะ ธนาคารผู้จ่ายต้องจ่ายผ่านบัญชีของธนาคารที่มีชื่ออยู่ในการชดเชยเฉพาะเท่านั้น

นอกจากนี้คำพิพากษาฎีกาที่พิพากษาว่าเช็คชดเชยพร้อมที่ผู้สั่งจ่ายห้ามเปลี่ยนมือนั้น จะโอนกันต่อไปอย่างตัวเงินไม่ได้ ซึ่งแสดงว่าหากเป็นกรณีที่ผู้สั่งจ่ายห้ามเปลี่ยนมือแม้ว่าจะจะเป็นเช็คชดเชยพร้อมก็เป็นกรณีที่อยู่ในบังคับมาตรา 917 วรรคสอง มิใช่กรณีที่บังคับตามมาตรา 999 จึงอาจนำหลักดังกล่าวนี้ไปใช้พิจารณากรณีผู้สละหลังห้ามโอนในกรณีเช็คชดเชยพร้อมห้ามเปลี่ยนมือได้ว่าเป็นกรณีมาตรา 923

คำพิพากษาฎีกาที่ 2503/2528 เช็คพิพาทมีข้อความเป็นภาษาอังกฤษทั้งคำว่า เปย์ ทูดิออร์เตอร์ออฟ จ. ลิมิเตด พาร์ทเนอร์ชิพและคำว่า เอซี เปย์ออลลี ชดเชยเช็ค แต่การชดเชยเช็คคำว่า เอซี เปย์ออลลี ผู้สั่งจ่ายได้ทำขึ้นใหม่นอกข้อความที่พิมพ์ไว้ในเช็คเดิม แสดงว่าผู้สั่งจ่ายต้องการให้นำเช็คพิพาทเข้าบัญชีของโจทก์เท่านั้น ไม่ให้จ่ายตามคำสั่งของโจทก์ต่อไป

คำพิพากษาฎีกาที่ 3329/2531 เช็คพิพาทเป็นเช็คระบุชื่อ ด. เป็นผู้รับเงินและชดเชย คำว่าผู้ถือออกกับชดเชยพร้อมและมีข้อความเป็นภาษาอังกฤษว่า AC PAYEE ONLY ซึ่งแปลว่า เฉพาะบัญชีผู้รับเงินเท่านั้น จึงแสดงว่าเช็คพิพาทเปลี่ยนมือไม่ได้ ดังนั้นนอกจาก ด. แล้วบุคคลอื่นใดจะอ้างตนเป็นผู้ทรงโดยได้รับโอนเช็คดังกล่าวหาได้ไม่ แม้ ด. จะโอนเช็คให้แก่โจทก์โดยการสละหลังและส่งมอบเพื่อชำระหนี้ตามคำพิพากษาของศาล โจทก์ก็ไม่ใช่ผู้รับเงินและไม่ถือว่าเป็นผู้ทรงตามกฎหมาย โจทก์จึงมิใช่ผู้เสียหายที่จะมีอำนาจฟ้องจำเลยเป็นคดีนี้ได้

จึงอาจกล่าวได้ว่า มาตรา 999 เป็นผลของมาตรา 995(3) กล่าวคือ เช็คชดเชยพร้อมทั่วไป หรือชดเชยเฉพาะซึ่งผู้ทรงเติมคำลงว่า “ห้ามเปลี่ยนมือ” นั้นจะส่งผลให้เช็คคนั้นสามารถโอนต่อไปได้ด้วยวิธีการของตัวเงินแต่บุคคลที่รับโอนเช็คต่อ ๆ ไปนั้นไม่มีสิทธิในเช็คนั้นยิ่งไปกว่าและไม่สามารถให้สิทธิในเช็คนั้นต่อไปได้ดีกว่าสิทธิของบุคคลอันตนได้เช็คของเขาไปตามหลักผู้รับโอนไม่มีสิทธิดีกว่าผู้โอน

ดังนั้นในกรณีที่ผู้สละหลังเขียนห้ามเปลี่ยนมือในเช็คชดเชยพร้อมก็บังคับตามความในมาตรา 923 ประกอบมาตรา 989 และมาตรา 994 กล่าวคือ ผู้รับสละหลังสามารถโอนเช็คต่อไปได้ตามวิธีการของตัวเงิน คือสละหลังและส่งมอบ แต่ผู้สละหลังที่ระบุข้อความห้ามโอนไม่ต้องรับผิดชอบ

ต่อผู้รับสลักหลังในภายหลัง และธนาคารต้องจ่ายเงินให้กับผู้ทรงผ่านบัญชีของธนาคาร โดยหากเป็นกรณีชื้อดคร่อมทั่วไปก็สามารถจ่ายผ่านธนาคารใดธนาคารหนึ่งที่ยกเก็บเงินให้ผู้ทรง แต่ถ้าเป็นกรณีชื้อดคร่อมเฉพาะ ธนาคารผู้จ่ายต้องจ่ายผ่านบัญชีของธนาคารที่มีชื่ออยู่ในการชื้อดคร่อมเฉพาะเท่านั้น

4.5. สิทธิของผู้ทรงตัวเงินที่มีการสลักหลังห้ามโอน

4.5.1. กรณีไม่มีการฝ่าฝืนคำสั่งห้ามโอน

มาตรา 923 ไม่ได้กำหนดเป็นการเฉพาะว่าเมื่อผู้สลักหลังระบุข้อความห้ามสลักหลัง สืบไปลงไว้แล้ว ผู้รับสลักหลังมีสิทธิประการใดบ้าง ดังนั้นก็ต้องบังคับตามบทบัญญัติเหมือนกรณีไม่มีการสลักหลังห้ามโอน กล่าวคือ ต้องพิจารณาว่าผู้รับสลักหลังเป็นผู้ทรงหรือไม่ เนื่องจากการเป็นผู้ทรงตัวเงินแสดงถึงสิทธิตามตัว 2 ประการ⁷ คือ

1. สิทธิทางหนี้ ผู้ทรงถือเป็นเจ้าของหนี้ตามตัว
2. สิทธิทางทรัพย์สิน ผู้ทรงถือเป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์ในตัว

จากสิทธิ 2 ประการดังกล่าว ความเป็นผู้ทรงส่งผลต่อตัวเงิน⁸ ดังนี้

1. หากผู้ทรงนำตัวไปยื่นให้ผู้จ่ายใช้เงิน และผู้จ่ายปฏิเสธการจ่ายเงิน ผู้ทรงสามารถไล่เบี้ยให้ลูกหนี้ผู้ลงลายมือชื่อในตัวรับผิดชอบตามเนื้อความในตัวตามมาตรา 900

2. เมื่อผู้ทรงนำตัวไปยื่นให้ผู้จ่ายใช้เงิน และผู้จ่ายใช้เงินตามตัว มูลหนี้เดิมและมูลหนี้ตามตัวระงับทั้งสายตามมาตรา 321 วรรคสาม กล่าวคือ มูลหนี้เดิมระงับเมื่อมีการใช้เงินแล้ว⁹ ผลของมูลหนี้ระงับ หมายความว่าผู้ทรงจะมาฟ้องให้รับผิดชอบมูลหนี้เดิมไม่ได้ และจะมาฟ้องให้รับผิดชอบมูลหนี้ตัวเงินก็ไม่ได้เช่นกัน

3. หากมีผู้มาอ้างว่าปราศจากตัวไปจากความครอบครอง และขอใช้สิทธิติดตามเรียกตัวคืนตามมาตรา 1336 ผู้ทรงไม่ต้องคืน ตามมาตรา 905 วรรคสอง และวรรคสาม

⁷ เฟิงอ้วง, น.53.

⁸ สหชน รัตนไพจิตร, เฟิงอ้วง, น.53.

⁹ การชำระหนี้ด้วยตัวเงินเป็นการชำระหนี้ที่มีเงื่อนไข คือ หนี้จะระงับเมื่อมีการใช้เงินตามตัวเงินนั้นแล้ว

กฎหมายได้บัญญัติความหมายของผู้ทรงไว้ในมาตรา 904 ว่า

“อันผู้ทรงนั้น หมายความว่าบุคคลผู้มี⁺ตัวเงินไว้ในความครอบครอง โดยฐานเป็นผู้รับเงิน หรือเป็นผู้รับสลักหลังและถ้าเป็นตัวเงินสั่งจ่ายให้แก่ผู้ถือ ๆ ก็นับว่าเป็นผู้ทรงเหมือนกัน”

บุคคลใดจะถือว่าเป็นผู้ทรงนั้นต้องประกอบด้วยข้อเท็จจริง 2 ประการ ดังนี้

1. ต้องมีตัวไว้ในความครอบครอง และ
2. ต้องครอบครองตัวในฐานะเป็นผู้รับเงิน หรือเป็นผู้รับสลักหลัง หรือเป็นผู้ถือในกรณีที่เป็นตัวชนิดสั่งจ่ายให้แก่ผู้ถือ

ผู้ทรงตามมาตรา 904 นี้เป็นแต่เพียงผู้มี⁺ตัวอยู่ในความครอบครอง แต่จะมีสิทธิไต่เบี่ยให้ผู้ซึ่งลงลายมือชื่อในตัวรับผิดตามเนื้อความในตัว⁺ได้นั้นต้องพิจารณามาตรา 905 ประกอบด้วย¹⁰

มาตรา 905 วรรคหนึ่ง บัญญัติว่า “ภายในบังคับแห่งบทบัญญัติมาตรา 1008 บุคคลผู้ได้ตัวเงินไว้ในครอบครอง ถ้าแสดงให้ปรากฏสิทธิด้วยการสลักหลังไม่ขาดสาย แม้ถึงว่าการสลักหลังรายชื่อสุดท้ายจะเป็นสลักหลังลอยก็ตาม ท่านให้ถือว่าเป็นผู้ทรงโดยชอบด้วยกฎหมาย...”

มาตรา 905 เป็นกรณีที่กฎหมายบัญญัติถึงวิธีการที่จะพิสูจน์ให้เห็นว่าบุคคลผู้ทรงตัวเงินนั้นจะได้ชื่อว่าเป็นผู้ทรงโดยชอบด้วยกฎหมายด้วยวิธีใด กล่าวคือ หากผู้ทรงได้รับตัวมาโดยที่มีการสลักหลังไม่ขาดสาย ก็ถือว่าเป็นผู้ทรงโดยชอบด้วยกฎหมาย ยกเว้นกรณีมีลายมือชื่อปลอมหรือลงลายมือชื่อโดยปราศจากอำนาจ

นอกจากนี้แนวคำวินิจฉัยของศาลฎีกาได้นำหลักสุจริตตามมาตรา 5 และบทสันนิษฐานความสุจริตตามมาตรา 6 ซึ่งเป็นหลักทั่วไปมาปรับใช้แก่รูปคดี จึงกล่าวได้ว่าการเป็นผู้ทรงโดยชอบด้วยกฎหมายต้องอยู่ภายใต้หลักเกณฑ์ของการได้ตัวเงินมาไว้ในความครอบครองโดยสุจริตด้วย¹¹ จากการพิจารณาแนวคำวินิจฉัยของศาลฎีกา กรณีที่ถือว่ารับโอนมาโดยไม่สุจริต เช่น กรณีที่ผู้โอนและผู้รับโอนไม่มีมูลหนี้ต่อกัน หรือมูลหนี้ไม่มีผลผูกพันตามกฎหมาย

คำพิพากษาฎีกาที่ 3413-3415/2528 การที่โจทก์รับโอนเช็คพิพาทจาก ส. ทั้งที่ไม่มีมูลหนี้ต่อกัน โดยยอมให้ ส. ยืมมือโจทก์นำเช็คพิพาทมาฟ้องคดีอาญาแก่จำเลย เป็นการรับโอนเช็คพิพาทโดยไม่สุจริต โจทก์ยอมไม่ใช้ผู้ทรงเช็คโดยชอบด้วยกฎหมาย

¹⁰ กตพล (โสภณ) อรรถพิศาลโสภณ, คำอธิบายกฎหมายตัวเงินและบัญชีเดินสะพัด, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์บริษัทประชาชนจำกัด, 2526), น. 22.

¹¹ ไพฑูรย์ คงสมบุญ, คำอธิบายกฎหมายลักษณะตัวเงิน, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์นิติธรรม, 2550), น. 91.

ดังนั้นการเป็นผู้ทรงโดยชอบด้วยกฎหมายจะต้องได้ความว่าต้องเป็นผู้มีตัวอยู่ในความครอบครองในฐานะผู้รับสลักหลัง และมีการสลักหลังไม่ขาดสายตามความในมาตรา 904 และ 905 วรรคหนึ่ง นอกจากนี้ต้องได้ตัวมาไว้ในครอบครองโดยมีมูลหนี้ที่ผูกพันตามกฎหมายด้วย ตัวอย่าง

(ด้านหลังตัวแลกเงิน)
 โอนให้ หนึ่ง
ห้ามโอน
 ร.

อ. ออกตัวแลกเงินโดยสั่งให้ จ. จ่ายเงินให้ ร. ต่อมา ร. สลักหลังตัวให้หนึ่งเพื่อชำระหนี้ค่าสินค้า โดยระบุข้อความว่า “ห้ามโอน” ซึ่งเป็นกรณีการสลักหลังห้ามโอนตามมาตรา 923 หากหนึ่งรับโอนตัวไว้ในความครอบครองจากมูลหนี้ที่มีผลผูกพันตามกฎหมาย หนึ่งเป็นผู้ทรง ดังนั้นเมื่อหนึ่งมีฐานะเป็นผู้ทรง ตามมาตรา 904 หนึ่งจึงมีสิทธิต่าง ๆ ตามตัวเงิน เช่น

- สิทธิที่จะยึดถือครอบครองตัวเงินนั้นไว้ ตามมาตรา 905 วรรค 2
- สิทธิที่จะโอนตัวนั้นต่อไป
- สิทธิที่จะเรียกให้ใช้เงินตามตัวตามมาตรา 941
- สิทธิที่จะไต่เบียดหนี้ทั้งหลายให้รับผิดชอบตามเนื้อความในตัวเงินหากไม่มีการรับรองหรือไม่มีการใช้เงิน หรือกรณีอื่น ๆ ที่ผู้ทรงมีสิทธิที่จะไต่เบียดก่อนตัวถึงกำหนดตามมาตรา 959, 900, 914, 967

แต่หากหนึ่งรับโอนตัวไว้ในความครอบครองจากมูลหนี้ที่เป็นโมฆะ หนึ่งจึงไม่ใช่ผู้ทรง หนึ่งจะเรียกให้ ร. รับผิดชอบตามเนื้อความในตัวไม่ได้ หนึ่งต้องคืนตัวเงินฉบับดังกล่าวแก่ ร. และ ร. ต้องคืนสินค้าที่ได้รับไว้ให้กับหนึ่ง

ในกรณีที่ผู้รับสลักหลังไม่มีการฝ่าฝืนคำสั่งห้ามโอนของผู้สลักหลัง กล่าวคือ ผู้รับสลักหลังถือตัวนั้นไว้เพื่อจะเรียกให้ผู้จ่ายใช้เงินเมื่อถึงกำหนดใช้เงินตามตัว เมื่อปรากฏว่า มูลหนี้เดิมอันเป็นเหตุในการโอนตัวเป็นโมฆะ ผู้รับสลักหลังไม่ใช่ผู้ทรง ผู้สลักหลังสามารถเรียกตัวคืนจากผู้รับสลักหลังหรือทำการใด ๆ อันเป็นการป้องกันความเสียหายที่อาจเกิดขึ้นก่อนที่จะถึงกำหนดใช้เงินตามตัวได้ เช่น แจ้งให้ผู้จ่ายงดการชำระเงิน โดยอาจจะต้องแสดงหลักฐานตามสมควร

เพื่อให้ผู้จ่ายเชื่อได้ว่าผู้รับสลักหลัง ซึ่งมีตัวอยู่ในความครอบครองนั้นได้ตัวมาโดยมูลหนี้ที่เป็น
 โฆษะจึงไม่ใช่ผู้ทรง เมื่อผู้จ่ายไม่ได้ใช้เงินตามตัว มูลหนี้เดิมและมูลหนี้ตามตัวจึงยังไม่ระงับ ซึ่งจะ
 ส่งผลดีต่อผู้สลักหลังที่ระบุนข้อความห้ามโอน กล่าวคือ สามารถฟ้องร้องลูกหนี้ตามมูลหนี้เดิม หรือ
 มูลหนี้ตัวเงิน (หากได้รับตัวเงินนั้นคืนมา) ก็ได้

4.5.2 กรณีมีการฝ่าฝืนคำสั่งห้ามโอน

ดังที่ได้กล่าวแล้วว่าแม้จะมีการสลักหลังห้ามโอนตัวเงิน ผู้รับสลักหลังยังสามารถโอน
 ตัวเงินต่อไปได้ จึงมีปัญหาที่จะต้องพิจารณาต่อไปว่าหากมีการโอนต่อไป ผู้รับสลักหลังใน
 ภายหลังมีสิทธิตามตัวหรือไม่ เพียงใด

ตัวอย่าง

<p>(ด้านหลังตัวแลกเงิน)</p> <p>(1) โอนให้หนึ่งห้ามโอน</p> <p>ร.</p> <p>(2) โอนให้สอง</p> <p>หนึ่ง</p>

อ. ออกตัวแลกเงินโดยสั่งให้ จ. จ่ายเงินให้ ร. ต่อมา ร. สลักหลังตัวให้หนึ่งเพื่อชำระ
 หนี้ค่าสินค้า โดยระบุนข้อความว่า “ห้ามโอน” ต่อมาหนึ่งโอนตัวให้กับสอง เช่นนี้สองมีสิทธิตามตัว
 หรือไม่เพียงใด ในเบื้องต้นต้องพิจารณาก่อนว่า ผู้รับสลักหลังในภายหลังเป็นผู้ทรงหรือไม่

การครอบครองตัวในฐานะผู้รับเงินหรือผู้รับสลักหลังอันจะเป็นผู้ทรงหรือเจ้าหน้าที่ตาม
 ตัวนั้น หมายความว่าผู้ครอบครองเป็นผู้มีสิทธิที่จะได้รับชำระหนี้ตามมูลหนี้ ดังนั้นหาก
 การได้ตัวไว้ในครอบครองจากมูลหนี้ที่ไม่ผูกพัน หรือมิชอบด้วยกฎหมาย หรือไม่สุจริตแล้ว
 ผู้ครอบครองตัวนั้นก็ไม่ใช่ผู้ทรง¹²

¹² สหชน รัตนไพจิตร, หลักกฎหมายตัวเงิน, พิมพ์ครั้งที่ 5, (กรุงเทพมหานคร:
 สำนักพิมพ์วิญญูชนจำกัด, 2550), น.63.

ตามตัวอย่างเมื่อ ร. ได้สลักหลังโอนตัวให้หนึ่ง โดยระบุข้อความห้ามโอนตัวนั้นต่อไป หนึ่งสลักหลังโอนตัวเงินต่อไปให้สอง สองได้รับตัวไว้ในความครอบครองในฐานะผู้รับสลักหลังโดยมีมูลหนี้ที่มีผลผูกพันตามกฎหมาย ดังนั้นสองเป็นผู้ทรง

เมื่อสองเป็นผู้ทรงมีประเด็นที่จะต้องพิจารณาต่อไปว่าสิทธิของผู้ทรงมีข้อบกพร่องประการใดบ้างหรือไม่ ตามตัวอย่าง เมื่อ ร. สลักหลังโดยระบุข้อความห้ามโอนไว้บนตราสารข้อความดังกล่าวย่อมปรากฏต่อหนึ่ง เมื่อหนึ่งฝ่าฝืนโดยการสลักหลังโอนตัวนั้นต่อไป สองซึ่งยอมรับการชำระหนี้ด้วยตัวเงินฉบับที่มีการสลักหลังห้ามโอนไว้ย่อมต้องทราบถึงข้อความห้ามโอนดังกล่าว และรู้ว่า ร. ผู้สลักหลังไม่ประสงค์ให้หนึ่งซึ่งเป็นผู้รับสลักหลังโอนตัวฉบับนั้นต่อไป เนื่องจากผู้สลักหลังประสงค์จะยกข้อต่อสู้ระหว่างตนกับผู้รับสลักหลังขึ้นต่อผู้รับสลักหลัง เพราะหากปล่อยให้มีการโอนตัวต่อไป ผู้รับโอนที่สุจริตย่อมมีสิทธิดีกว่าผู้โอน

มาตรา 916 ให้ความคุ้มครองเฉพาะผู้รับโอนตัวเงินที่สุจริตเท่านั้น โดยกฎหมายกำหนดหลักการว่าหากผู้ทรงได้ตัวมาโดยสุจริตย่อมมีสิทธิดีกว่าผู้โอน กล่าวคือ แม้ว่าผู้โอนจะไม่มีสิทธิในตัวเงินฉบับนั้นหรือมีสิทธิบกพร่องประการใด หากผู้รับโอนรับโอนมาโดยสุจริต ผู้ทรงย่อมมีสิทธิบริบูรณ์ตามตัว ทั้งนี้เนื่องจากสิทธิของผู้ทรงนั้นปรากฏอยู่ในตราสารนั่นเอง ผู้ทรงมิได้อาศัยสิทธิของบุคคลที่โอนตัวให้ตนแต่ประการใด

จากมาตรา 916 อาจให้ความหมายของคำว่าสุจริต ตามความหมายของกฎหมายไทยได้ดังนี้¹³

1. ต้องไม่เป็นการทุจริต

ผู้ทรงไม่สุจริตหรือทุจริตนั้นไม่จำเป็นต้องถึงขนาดที่ว่าผู้ทรงต้องได้รับทราบความจริงอันเกี่ยวกับข้อบกพร่องแห่งสิทธินั้นด้วย เช่น ผู้ทรงคิดว่าผู้โอนได้รับตัวมาโดยกลฉ้อฉล หรือข่มขู่แต่ก็ยักรับโอนมา ดังนี้แม้จะปรากฏความจริงภายหลังว่าตัวเงินนั้นออกให้แก่กันเพื่อเป็นการชำระหนี้อันมิชอบด้วยกฎหมาย ก็ยังต้องถือว่าผู้ทรงไม่สุจริตอยู่นั่นเอง

2. ต้องไม่เป็นการประมาทเลินเล่ออย่างร้ายแรง

ประมาทเลินเล่ออย่างร้ายแรงในกรณีนี้ หมายความว่ายังไม่ถึงกับกระทำการโดยทุจริตตามข้อ 1 เพียงแต่ผู้นั้นมีได้ใช้ความระมัดระวังเอาเสียเลย

¹³ พฤษุมิพร เนติโพธิ์, "ผู้ทรงตัวเงินตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์," (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2525), น.22-23.

3. ต้องไม่เป็นการคบคิดกันขอล

คบคิดกันขอลในมาตรา 916 นั้น ในต้นร่างภาษาอังกฤษใช้คำว่า “fraudulent understanding” ซึ่งหมายความว่าเพียงแต่ผู้รับโอนมีความรู้ความเข้าใจแต่เพียงฝ่ายเดียวก็ใช้ได้ โดยที่ผู้โอนไม่จำเป็นต้องร่วมกันคบคิดขอลด้วยแต่อย่างใด

เมื่อหนึ่งไม่มีสิทธิในตัวเงินเนื่องจากรับโอนตัวมาโดยมูลหนี้ที่เป็นโมฆะ และได้โอนตัวให้สองโดยฝ่าฝืนคำสั่งห้ามโอนของ ร. เช่นนี้สองจะมีสิทธิในตัวหรือไม่ เพียงใด

ผู้เขียนเห็นว่าหากมีข้อเท็จจริงเพียงว่ามีการสลักหลังห้ามโอน และต่อมาผู้รับสลักหลังได้ฝ่าฝืนโดยการโอนตัวเงินนั้นต่อไปไม่อาจรับฟังได้ว่าเป็นการกระทำที่ไม่สุจริตอันทำให้ผู้รับสลักหลังไม่ได้รับความคุ้มครองตามหลักผู้รับโอนที่สุจริตมีสิทธิดีกว่าผู้โอน เพราะเมื่อพิจารณาบทบัญญัติของกฎหมายแล้วก็พบว่าแม้จะมีการสลักหลังห้ามโอน ตัวเงินนั้นยังคงมีลักษณะตราสารเปลี่ยนมือ สามารถสลักหลังโอนต่อไปได้ เมื่อมีการสลักหลังโอนตัวต่อไปให้สอง และสองรับโอนตัวไว้โดยมีมูลหนี้ที่ผูกพันตามกฎหมายและไม่รู้ถึงความบกพร่องในสิทธิของผู้โอน เช่นนี้สองเป็นผู้ทรงที่สุจริตย่อมมีสิทธิดีกว่าผู้โอน

ดังนั้นจึงอาจสรุปได้ว่ากรณีที่ผู้สลักหลังสลักหลังตัวเงินโดยระบุข้อความห้ามโอน ต่อมาผู้รับสลักหลังได้ฝ่าฝืนคำสั่งโดยการสลักหลังโอนตัวเงินนั้นต่อไป ผู้รับสลักหลังในภายหลังเป็นผู้ทรงมีสิทธิในตัวตามปกติ ได้รับความคุ้มครองตามมาตรา 905 วรรคสองและสาม และมาตรา 916 ตามหลักของการโอนตัวเงิน กล่าวคือ ผู้รับโอนที่สุจริตมีสิทธิดีกว่าผู้โอน เพียงแต่ผู้รับสลักหลังในภายหลังจะใช้สิทธิไล่เบียดเอาแก่ผู้สลักหลังที่ระบุข้อความห้ามโอนไม่ได้ แต่คงมีสิทธิไล่เบียดจากผู้ส่งจ่ายและผู้สลักหลังคนอื่น ๆ ได้ตามมาตรา 900 และมาตรา 914 หรือเรียกเงินตามตัวจากผู้จ่ายที่รับรองตัวแลกเงินหรือผู้ออกตัวสัญญาใช้เงินได้ตามมาตรา 937 และมาตรา 986 และผู้รับอาวัลตามมาตรา 940

4.5.3 กรณีมีการสลักหลังตัวเงินกลับมายังผู้เขียนข้อความห้ามโอน

เมื่อทราบถึงสิทธิของผู้ทรงในกรณีที่รับโอนตัวมาโดยฝ่าฝืนคำสั่งห้ามโอนแล้วมีประเด็นปัญหาที่ต้องพิจารณาต่อไปว่า หากได้สลักหลังโอนตัวเงินกลับมาในความครอบครองของผู้สลักหลังที่เขียนข้อความห้ามโอน ผู้สลักหลังคนดังกล่าวมีสิทธิไล่เบียดใครบ้าง

ตัวเงินเป็นตราสารเปลี่ยนมือสามารถโอนกันต่อไปได้โดยไม่จำกัด กล่าวคือ จะโอนกันไปที่ทอดก้ทำได้ หรือจะโอนไปยังบุคคลที่เป็นลูกหนี้ตามตัว เช่น ผู้ส่งจ่าย ผู้ออกตัว ผู้รับรอง หรือผู้สลักหลังก็ได้ ดังที่บัญญัติไว้ในมาตรา 917 วรรคท้าย

“อนึ่งตัวเงินจะสลักหลังให้แก่ผู้จ่ายก็ได้ ไม่ว่าผู้จ่ายจะได้รับรองตัวนั้นหรือไม่ หรือจะสลักหลังให้ผู้ส่งจ่าย หรือให้แก่คู่สัญญาฝ่ายอื่นใดแห่งตัวเงินนั้นก็ได้ ส่วนบุคคลทั้งหลายเหล่านี้ที่ย่อมจะสลักหลังตัวเงินนั้นต่อไปอีกก็ได้”

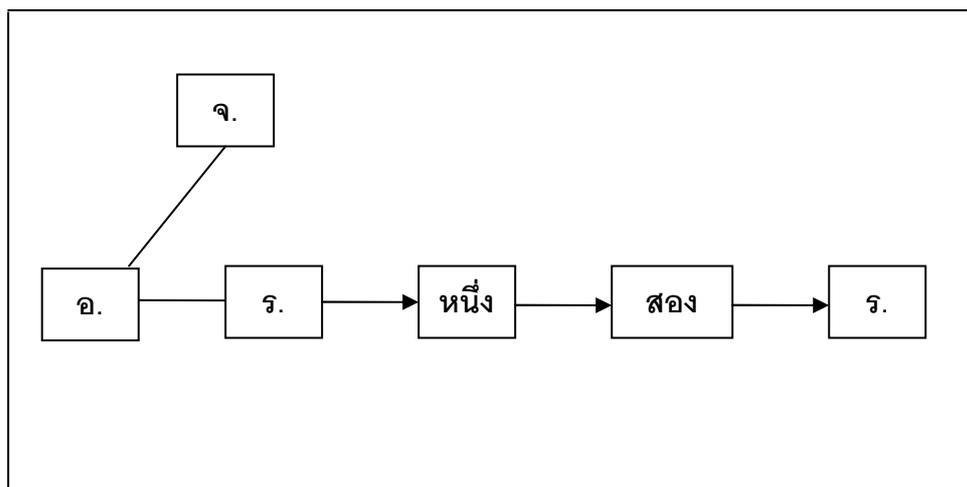
หากมีการโอนตัวเงินไปยังบุคคลที่เป็นลูกหนี้ตามตัว อันทำให้สิทธิและความรับผิดชอบตกแก่บุคคลคนเดียวกัน แต่หนี้ไม่ระงับหนี้ไปเพราะเหตุที่หนี้เคลื่อนกลืนกัน ดังที่บัญญัติไว้ในมาตรา 353

“ถ้าสิทธิและความรับผิดชอบในหนี้รายใดตกแก่บุคคลคนเดียวกัน ท่านว่าหนี้รายนั้นเป็นอันระงับสิ้นไป เว้นแต่เมื่อหนี้นั้นตกไปอยู่ในบังคับแห่งสิทธิของบุคคลภายนอก หรือเมื่อสลักหลังตัวเงินกลับคืนตามความในมาตรา 917 วรรค 3”

แม้ว่าหนี้จะไม่ระงับเพราะเหตุที่หนี้เคลื่อนกลืนกัน แต่ผู้ทรงจะใช้สิทธิไล่เบี้ยผู้ที่เคยเป็นคู่สัญญาตามตัวของตนก่อนที่จะได้รับการสลักหลังโอนไม่ได้ ดังที่บัญญัติไว้ในมาตรา 971

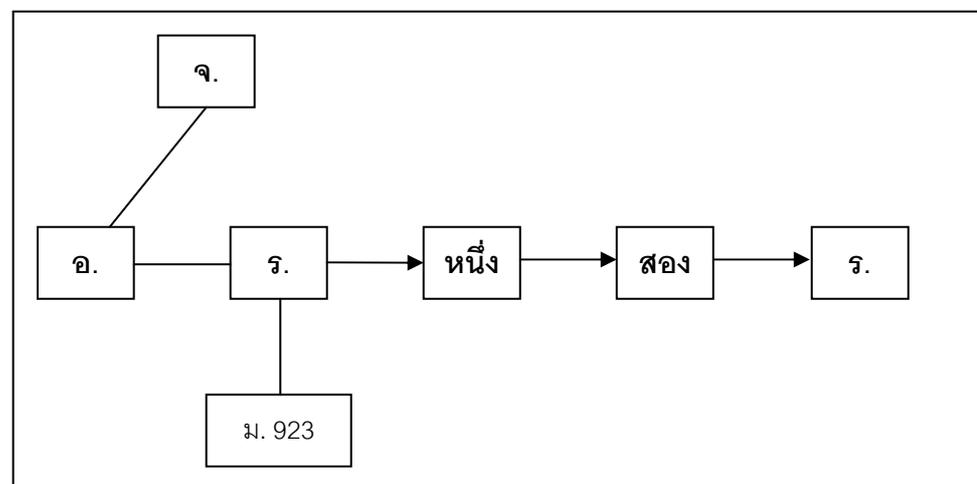
“ผู้ส่งจ่ายก็ดี ผู้รับรองก็ดี ผู้สลักหลังคนก่อนก็ดี ซึ่งเขาสลักหลังหรือโอนตัวแลกเงินให้อีกทอดหนึ่งนั้น หากมีสิทธิจะไล่เบี้ยเอาแก่คู่สัญญาฝ่ายซึ่งตนต้องรับผิดชอบต่อเขาอยู่ก่อนแล้วตามตัวเงินนั้นได้ไม่”

ตัวอย่าง



อ. ออกตั๋วโดยสั่งให้ จ. จ่ายเงินให้ ร. ต่อมา ร. สลักหลังให้หนึ่ง หนึ่งสลักหลังโอนให้ สอง สองโอนกลับมาให้ ร. ซึ่งเป็นคู่สัญญาตามตัวอยู่ก่อนแล้ว สิทธิหน้าที่ของเจ้าหนี้และลูกหนี้ (ร. เป็นผู้สลักหลังโอนตั๋วให้หนึ่ง ร. จึงอยู่ในฐานะลูกหนี้ตามตัว และกรณี ร. ได้รับโอนตั๋วมา ร. เป็นผู้ทรงอยู่ในฐานะเจ้าหนี้) รวมกันอยู่ในบุคคลคนเดียวกัน หนึ่งก็ไม่ระงับเพราะเป็นกรณีที่กฎหมายกำหนดเป็นข้อยกเว้นไว้¹⁴ (มาตรา 353) ร. สามารถไต่เบี่ย อ. (ผู้สั่งจ่าย) ได้ แต่ไม่สามารถไต่เบี่ย หนึ่งและสองซึ่งเป็นคู่สัญญาฝ่ายซึ่งตนต้องรับผิดชอบอยู่ก่อนแล้วตามตั๋วเงิน (มาตรา 917 วรรคสาม)

ตัวอย่าง



อ. ออกตั๋วโดยสั่งให้ จ. จ่ายเงินให้ ร. ต่อมา ร. สลักหลังโอนตั๋วให้หนึ่งโดยระบุข้อความห้ามโอน หนึ่งสลักหลังโอนให้สอง สองเป็นผู้ทรงแต่สองไม่อาจเรียกให้ ร. ซึ่งเป็นผู้สลักหลังที่ระบุข้อความห้ามโอนรับผิดชอบตามเนื้อความในตัวได้ (มาตรา 923) เช่นนี้จึงกล่าวได้ว่าสองไม่ใช่คู่สัญญาฝ่ายซึ่ง ร. ต้องรับผิดชอบเขาอยู่ก่อนแล้วตามตั๋วเงิน ผู้เขียนจึงมีความเห็นว่าเมื่อตั๋วเงินได้สลักหลังกลับคืนมายัง ร. ร. ในฐานะผู้ทรงมีสิทธิไต่เบี่ย อ. (ผู้สั่งจ่าย) และสองได้ แต่ไม่สามารถไต่เบี่ยหนึ่งซึ่งเป็นคู่สัญญาฝ่ายที่ ร. มีความรับผิดชอบเขาอยู่ก่อนแล้ว

¹⁴ เสนีย์ ปราโมช, ม.ร.ว., อ้างแล้ว เจริญธรรมที่ 6, น. 59.

4.6 การใช้เงินตามตัวเงินที่มีการสลักหลังห้ามโอน

การชำระหนี้ด้วยตัวเงินนั้นเป็นการชำระหนี้ที่มีเงื่อนไข กล่าวคือ เป็นการชำระหนี้ที่มีลักษณะพิเศษ หากเจ้าหนี้ยอมรับการชำระหนี้ด้วยตัวเงิน ก็จะเป็นชำระหนี้เป็นอย่างอื่นแทนการชำระหนี้ที่ได้ตกลงกันได้ และหนี้จะระงับสิ้นไปเมื่อมีการใช้เงินตามตัว (มาตรา 321) เมื่อเจ้าหนี้ยอมรับการชำระหนี้ด้วยตัวเงินก็เกิดเป็นสัญญาตัวเงินขึ้น คู่สัญญาทุกฝ่ายต้องผูกพันที่จะบังคับตามตัวเงินก่อน¹⁵ หากมีการชำระหนี้ตามตัวเงินเรียบร้อยแล้ว หนี้เดิมและหนี้ตามตัวเงินของคู่สัญญาทั้งหลายก็จะระงับสิ้นไป

คำพิพากษาฎีกาที่ 3870/2531 การที่จำเลยออกเช็คฉบับแรกให้โจทก์เพื่อชำระเงินกู้ยืมต่อมาจำเลยได้ออกเช็คฉบับที่สองและฉบับที่สามเพื่อชำระหนี้แทนเช็คฉบับแรกและฉบับที่สองซึ่งเรียกเก็บเงินไม่ได้ตามลำดับถือได้ว่า เป็นการชำระหนี้เป็นอย่างอื่นแทนการชำระหนี้ที่ได้ตกลงกันได้ โดยการชำระหนี้ด้วยตัวเงินตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 321 หนี้เดิมตามเช็คฉบับแรกจะระงับก็ต่อเมื่อมีการใช้เงินตามเช็คฉบับที่สองหรือฉบับที่สามแล้ว

การชำระหนี้ด้วยตัวเงินจึงเป็นการชำระหนี้ที่มีเงื่อนไขว่าหนี้จะระงับเมื่อมีการใช้เงินตามตัวครบถ้วนแล้ว ไม่ใช่การแปลงหนี้ใหม่¹⁶ เพราะการแปลงหนี้ใหม่ทำให้หนี้เดิมระงับสิ้นไปเมื่อการแปลงหนี้ใหม่เกิดขึ้นโดยสมบูรณ์

¹⁵ การที่ผู้ทรงไม่มีสิทธิบังคับชำระหนี้ตามมูลหนี้เดิมได้ก่อนที่จะเรียกร้องให้บังคับชำระหนี้ตามตัวเงิน เนื่องจากการยอมรับชำระหนี้ด้วยตัวเงินเท่ากับเป็นการสัญญาว่าจะดำเนินการในเรื่องตัวเงินเท่านั้น และตัวเงินนั้นเป็นแต่เพียงข้อสัญญาว่าถ้าเอาตัวไปยื่นให้ผู้จ่ายใช้เงิน ก็จะได้รับเงินตามตัว ไม่ใช่เป็นตัวเงินที่มีค่าในตัวเอง เพราะหากนำไปยื่นให้ผู้จ่ายใช้เงินและผู้จ่ายปฏิเสธการใช้เงินตามตัว เมื่อผู้ทรงไม่ได้รับการชำระหนี้ตามตัวเงิน เจ้าหนี้ก็ย่อมมีสิทธิที่จะเลือกว่าจะบังคับชำระหนี้ตามตัวเงิน หรือตามมูลหนี้เดิมที่ยังไม่ระงับสิ้นไป ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน เสนีย์ ปราโมช, ม.ร.ว., ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยนิติกรรมและหนี้ เล่ม 1 (ภาค 1-2)พ.ศ. 2478, แก้ไขเพิ่มเติม 2505 (กรุงเทพมหานคร, โรงพิมพ์แสงสุทธิการพิมพ์, 2520, น. 1381.

¹⁶ การแปลงหนี้ใหม่ คือการเปลี่ยนสิ่งซึ่งเป็นสาระสำคัญแห่งหนี้ อันทำให้หนี้เดิมระงับสิ้นไป โดยอาจเปลี่ยนตัวเจ้าหนี้ ลูกหนี้ วัตถุประสงค์แห่งหนี้ หรือสิ่งที่ใช้ในการชำระหนี้ ดังที่บัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 349

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 203/2546 การที่จำเลยส่งจ่ายเช็คพิพาทเพื่อชำระหนี้กู้ยืมแก่โจทก์ และโจทก์คืนสัญญากู้ยืมเงินให้จำเลย โดยจำเลยนำสัญญาดังกล่าวไปฉีกทำลายแล้วนั้น แสดงว่าโจทก์ซึ่งเป็นเจ้านี้ยอมรับเช็คพิพาทอันเป็นการชำระหนี้เป็นอย่างอื่นแทนการชำระหนี้ด้วยเงินตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 321 วรรคหนึ่ง กรณีมิใช่เป็นการเปลี่ยนแปลงสิ่งซึ่งเป็นสาระสำคัญแห่งหนี้แต่ประการใด จึงมิใช่เป็นการแปลงหนี้ใหม่ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 349 วรรคหนึ่ง และหนี้เดิมจะระงับก็ต่อเมื่อจำเลยได้ใช้เงินตามเช็คแล้วตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 321 วรรคท้าย

เมื่อลูกหนี้ชำระหนี้ด้วยตัวเงิน มูลหนี้เดิมและมูลหนี้ตามตัวเงินจะระงับสิ้นไป จึงมีประเด็นที่จะต้องพิจารณาว่าหลักเกณฑ์การชำระเงินในกรณีที่ตัวเงินมีการสลักหลังห้ามโอนนั้น แตกต่างจากการชำระเงินในกรณีที่ตัวเงินไม่มีการสลักหลังห้ามโอนหรือไม่

ตามที่ได้กล่าวมาแล้วว่าการสลักหลังห้ามโอนนั้นมีผลเพียงผู้รับสลักหลังในภายหลังไม่สามารถเรียกให้ผู้สลักหลังที่ระบุข้อความห้ามโอนรับผิดชอบได้เท่านั้น ส่วนสิทธิหน้าที่และความรับผิดชอบของคู่สัญญาคนอื่น ๆ ตามตัวเงินนั้นคงมีอยู่เหมือนกรณีไม่มีการสลักหลังห้ามโอน ดังนั้นจึงสรุปได้ว่าในเรื่องการชำระเงินให้กับผู้ทรงตัวเงินที่มีการสลักหลังห้ามโอนนั้นมีลักษณะเช่นเดียวกับกรณีที่ตัวเงินนั้นไม่มีการสลักหลังห้ามโอน

โดยการในเรื่องการชำระเงินนั้นอาจพิจารณาได้ 2 กรณี คือ

4.6.1 กรณีผู้จ่ายไม่ใช่ธนาคาร

ในเรื่องหลักเกณฑ์การชำระเงิน ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 949 บัญญัติว่า

“ภายในบังคับแห่งมาตรา 1009 บุคคลผู้ชำระเงินในเวลาถึงกำหนดย่อมเป็นอันหลุดพ้นจากความรับผิด เว้นแต่ตนจะได้ทำการขอชดเชยหรือมีความประมาทเลินเล่ออย่างร้ายแรง อนึ่งบุคคลซึ่งกล่าวนี้จำต้องพิสูจน์ให้เห็นจริงว่าได้มีการสลักหลังติดต่อกันเรียบร้อยไม่ขาดสาย แต่ไม่จำต้องพิสูจน์ลายมือชื่อของเหล่าผู้สลักหลัง”

การชำระเงิน ตามมาตรา 949 ไม่ใช้กับกรณีธนาคารเป็นผู้จ่ายเงินตามเช็ค และกรณีตัวแลกเงินที่สั่งให้ธนาคารชำระเงินเมื่อทวงถามเพราะกรณีเหล่านี้อยู่ภายใต้บังคับมาตรา 1009 ดังนั้นกรณีมาตรา 949 เป็นกรณีบุคคลธรรมดา หรือนิติบุคคลซึ่งไม่ใช่ธนาคารชำระเงินตามตัวเงินทั้ง 3 ประเภท คือ ตัวแลกเงิน ตัวสัญญาชำระเงิน และเช็ค หรือกรณีที่ธนาคารชำระเงินในฐานะอื่น ๆ เช่น ธนาคารจ่ายเงินในฐานะผู้รับอาวัล

ผู้ใช้จ่ายเงินตามความในมาตรานี้ไม่เฉพาะผู้จ่ายเท่านั้น แต่หมายรวมถึงคู่สัญญาทุกคนที่มีความรับผิดชอบตามตัวและได้ใช้เงินให้กับผู้ทรง เช่น ผู้ออกตัว ผู้สลักหลัง ผู้รับอาวัล โดยผู้ใช้จ่ายเงินจะหลุดพ้นความรับผิดชอบก็ต่อเมื่อได้ใช้เงินให้กับผู้ทรงเมื่อตัวนั้นถึงกำหนด และใช้เงินโดยปราศจากการฉ้อฉลหรือประมาทเลินเล่ออย่างร้ายแรง รวมทั้งผู้ใช้จ่ายเงินต้องพิสูจน์ให้เห็นว่าตัวเงินฉบับนั้นได้มีการสลักหลังติดต่อกันไม่ขาดสาย แต่ไม่ต้องพิสูจน์ลายมือชื่อของผู้สลักหลัง

การเข้าใช้เงินโดยปราศจากการฉ้อฉลหรือประมาทเลินเล่ออย่างร้ายแรง หมายถึงผู้ใช้จ่ายเงินต้องใช้เงินแก่ผู้ทรงโดยสุจริต คือมิได้รู้เท่าถึงการไม่มีสิทธิหรือความบกพร่องแห่งสิทธิของผู้รับเงินหรือผู้ทรง¹⁷

ตัวอย่าง กรณีไม่มีการฝ่าฝืนคำสั่งห้ามโอนของผู้สลักหลัง

<p>(ด้านหลังตัวแลกเงิน)</p> <p>โอนให้หนึ่งเท่านั้น</p> <p>ร.</p>
--

อ. ออกตัวแลกเงินโดยสั่งให้ จ. จ่ายเงินให้ ร. ต่อมา ร. สลักหลังตัวเงินให้หนึ่ง โดยระบุข้อความห้ามโอน เมื่อถึงกำหนดใช้เงิน หนึ่งยื่นตัวให้ จ. ผู้จ่ายใช้เงิน หาก จ. ใช้เงินตามตัวไป โดยถูกต้อง หนึ่งตามตัวระงับ

หากปรากฏว่ามูลหนี้เดิมระหว่าง ร. กับหนึ่งเป็นหนี้ตามสัญญาซื้อขาย โดยที่สัญญาซื้อขายเป็นโมฆะ ผู้จ่ายจะหลุดพ้นจากความรับผิดชอบเมื่อใช้เงินไปโดยถูกต้องตามหลักเกณฑ์ที่กำหนดไว้ในมาตรา 949 หากได้มีการใช้เงินเมื่อตัวถึงกำหนดให้แก่ ร. ซึ่งเป็นผู้มีตัวเงินในครอบครอง และการใช้เงินนั้นได้กระทำโดยสุจริต ปราศจากความประมาทเลินเล่ออย่างร้ายแรง จ. ผู้จ่ายไม่จำเป็นต้องสืบหาข้อเท็จจริงในสิทธิของหนึ่งว่ามีสิทธิในตัวบริบูรณ์หรือไม่ เพียงแต่ต้องตรวจดูว่ามีการสลักหลังไม่ขาดสายหรือไม่ เมื่อปรากฏว่ามีการสลักหลังต่อมาโดยไม่ขาดสาย จ. สามารถจ่ายเงินตามตัวให้กับหนึ่งได้ แม้จริง ๆ แล้ว หนึ่งจะไม่ใช้ผู้ทรงก็ตาม (เนื่องจากได้รับโอนตัวมาจากมูลหนี้ที่ไม่ผูกพันตามกฎหมาย) เมื่อมีการใช้เงินตามตัว กฎหมายถือว่าหนึ่งตามสัญญาซื้อขายได้ระงับแล้วด้วยการชำระหนี้ด้วยตัวเงิน (มาตรา 321 วรรคสาม)

¹⁷ไพฑูรย์ คงสมบูรณ์, อ้างแล้ว เิงอรรถที่ 10, น.261.

เมื่อผู้ซื้อชำระราคาแล้วแต่สัญญาซื้อขายเป็นโมฆะ ผลของการที่สัญญาเป็นโมฆะ กฎหมายถือว่านิติกรรมนั้นเสียเปล่า ไม่ก่อให้เกิดผลทางกฎหมาย ไม่ก่อให้เกิดความเคลื่อนไหวในสิทธิและหน้าที่อย่างใด ๆ ทางกฎหมาย ดังนั้นสิ่งที่ได้ให้กันไปก็ต้องคืนให้กันตามบทบัญญัติว่าด้วยลาภมิควรได้ (มาตรา 172) และในกรณีที่ได้รับเงินไว้ต้องคืนเต็มจำนวน เว้นแต่กรณีที่ได้รับเงินไว้โดยสุจริตก็ต้องคืนเพียงส่วนที่ยังมีอยู่ในขณะเมื่อเรียกคืน (มาตรา 412) หากมีการรับทรัพย์สินไว้โดยสุจริตก็ต้องคืนทรัพย์สินนั้นตามสภาพที่เป็นอยู่ โดยไม่ต้องรับผิดชอบในการที่ทรัพย์สินนั้นสูญหายหรือบุบสลาย (มาตรา 413) ดังนั้นหากคู่กรณีฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งไม่ยอมคืนเงิน หรือทรัพย์สินที่ได้รับไว้ อีกฝ่ายหนึ่งก็ต้องฟ้องเรียกคืน ซึ่งในส่วนนี้จะไม่เกี่ยวข้องกับเรื่องตัวเงิน

อย่างไรก็ตามกรณีที่มีมูลหนี้ซื้อขายอันเป็นเหตุในการโอนตัวเป็นโมฆะ และ ร. ทราบก่อนที่ตัวจะถึงกำหนดใช้เงิน ร. ย่อมสามารถเรียกตัวคืนจากหนึ่งได้ เนื่องจากหนึ่งไม่ใช่ผู้ทรง แต่หากหนึ่งไม่ยอมคืน ร. อาจแจ้งให้ผู้จ่ายทราบถึงความบกพร่องของสิทธิของหนึ่งเพื่อให้ผู้จ่ายงดการใช้เงิน เมื่อ ร. แจ้งถึงความบกพร่องในสิทธิของหนึ่งแล้วหาหนึ่งไม่ใช่ผู้ทรง หากผู้จ่ายยังใช้เงินให้กับหนึ่ง ผู้เขียนเห็นว่าเป็นการใช้เงินโดยไม่ชอบเพราะกระทำไปด้วยการฉ้อฉลหรือมีความประมาทเลินเล่ออย่างร้ายแรง เนื่องจากเป็นการที่ผู้จ่ายใช้เงินไปโดยรู้เท่าถึงการไม่มีสิทธิหรือความบกพร่องแห่งสิทธิของผู้ทรงดังนั้นผู้จ่ายไม่หลุดพ้นความรับผิด

ตัวอย่าง กรณีมีการฝ่าฝืนคำสั่งห้ามโอนของผู้สละหลัง

(ด้านหลังตัวแลกเงิน)

(1) โอนให้หนึ่งเท่านั้น

ร.

(2) โอนให้สอง

หนึ่ง

อ. ออกตัวแลกเงินโดยสั่งให้ จ. จ่ายเงินให้ ร. ต่อมา ร. มีการทำสัญญาซื้อขายกับหนึ่งโดยจะได้รับสินค้าในภายหลัง ร. จึงได้ชำระราคาด้วยการสละหลังตัวเงินให้หนึ่ง และเนื่องจาก ร. ไม่มีมั่นใจว่าจะได้รับสินค้าครบถ้วนตามสัญญาหรือไม่ เพื่อป้องกันความเสียหายที่อาจเกิดขึ้น ร. จึงได้ระบุข้อความห้ามโอนตัวเงินนั้นไว้ด้วย หากข้อเท็จจริงปรากฏว่าสินค้าที่ ร. ได้รับไม่ตรงกับที่ได้ทำสัญญาเนื่องจากผู้ขายมีเจตนาทุจริตตั้งแต่แรก เช่นนี้สัญญาซื้อขายเป็นโมฆะ เมื่อหนึ่งได้รับตัวมาจากมูลหนี้ที่เป็นโมฆะ หนึ่งไม่ใช่ผู้ทรงจึงต้องคืนตัวให้กับ ร. แต่หนึ่งกลับโอนตัว

ให้กับสอง สองได้รับโอนโดยสุจริตจึงมีฐานะเป็นผู้ทรง เมื่อถึงกำหนดใช้เงินสองยื่นตัวให้ผู้จ่ายใช้เงิน ผู้จ่ายมีหน้าที่ตรวจสอบว่าตัวนั้นมีการสลักหลังไม่ขาดสาย และใช้เงินเมื่อถึงกำหนดให้กับผู้ทรง ผู้จ่ายก็หลุดพ้นความรับผิด (มาตรา 949) เมื่อผู้จ่ายได้ใช้เงินตามตัวกฎหมายถือว่ามูลหนี้เดิมและมูลหนี้ตามตัวเงินของคู่สัญญาทั้งหลายเป็นอันระงับ (มาตรา 321 วรรคสาม) ทำให้การเขียนข้อความห้ามโอนของผู้สลักหลังไม่เกิดผลอย่างใด ๆ และไม่เป็นที่ไปตามเจตนารมณ์ของผู้สลักหลังที่ระบุข้อความห้ามโอนซึ่งต้องการยกข้อต่อสู้เรื่องโมฆะกรรม (ข้อต่อสู้อันอาศัยความเกี่ยวพันเฉพาะบุคคล) ขึ้นต่อสู้ผู้รับสลักหลัง ผู้สลักหลังที่ระบุข้อความห้ามโอนต้องไปว่ากล่าวกับผู้รับสลักหลังในเรื่องโมฆะกรรมเอง กล่าวคือ หากคู่สัญญาฝ่ายใดไม่ยอมคืน คู่สัญญาอีกฝ่ายย่อมสามารถใช้สิทธิที่จะเรียกคืนได้ภายใน 1 ปี นับแต่เวลาที่ผู้เสียหายรู้ว่าตนมีสิทธิเรียกคืน หรือภายในสิบปีนับแต่เวลาที่สิทธินั้นได้มีขึ้น (มาตรา 172 ประกอบมาตรา 419) ซึ่งมีความยุ่งยากและอาจไม่ได้รับเงินคืน

ดังนั้นจึงสรุปได้ว่าบทบัญญัติในเรื่องการสลักหลังห้ามโอนตัวเงินไม่สามารถบรรลุวัตถุประสงค์ของกฎหมาย และไม่เป็นที่ไปตามเจตนารมณ์ของผู้สลักหลังที่ระบุข้อความห้ามโอน

4.6.2 กรณีผู้จ่ายคือธนาคาร

ในกรณีที่ธนาคารเป็นผู้ใช้เงินตามตัว (เช็ค และกรณีตัวแลกเงินที่สั่งให้ธนาคารใช้เงินเมื่อทวงถาม) ธนาคารต้องปฏิบัติตามหลักการในมาตรา 1009 ซึ่งบัญญัติว่า

“ถ้ามีผู้นำตัวชนิดจะพึงใช้เงินตามเขาสั่งเมื่อทวงถามมาเปิดต่อธนาคารใด และธนาคารนั้นได้ใช้เงินให้ไปตามทางคำปกติโดยสุจริตและปราศจากประมาทเลินเล่อใชรั ท่านั้นว่าธนาคารไม่มีหน้าที่จะต้องนำสืบว่าการสลักหลังของผู้รับเงินหรือการสลักหลังในภายหลังรายใด ๆ ได้ทำไปด้วยอาศัยรับมอบอำนาจแต่บุคคลซึ่งอ้างเขาเป็นเจ้าของคำสลักหลังนั้น และถึงแม้ว่ารายการสลักหลังนั้นจะเป็นสลักหลังปลอมหรือปราศจากอำนาจก็ตาม ท่านให้ถือว่าธนาคารได้ใช้เงินไปถูกระเบียบ”

ตัวชนิดจะพึงใช้เงินตามเขาสั่งเมื่อทวงถามที่จะมีการนำมาเปิดต่อธนาคาร เช่น ดราฟท์ (ตัวแลกเงิน) ของธนาคารที่ออกให้แก่ลูกค้า และเช็ค

คำว่า “ตามทางคำปกติ” หมายความว่า ตามปกติธนาคารโดยทั่วไปได้ปฏิบัติเช่นไร หากมีกรณีที่มีข้อเท็จจริงนั้นเกิดขึ้น ในกรณีที่มีข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นเหมือนกันหากธนาคารได้ปฏิบัติในลักษณะเช่นเดียวกัน ก็ถือได้ว่าเป็นการปฏิบัติตามทางคำปกติ¹⁸

คำว่า “ประมาทเลินเล่อ” หมายความว่า การกระทำโดยไม่ตั้งใจแต่มิได้ใช้ความระมัดระวังตามสมควรที่ต้องใช้ โดยหลักแล้วธนาคารต้องใช้ความระมัดระวังในระดับมาตรฐานของบุคคลผู้ประกอบการธนาคารทั่วไป ถ้าในภาวะเช่นนั้นนักการธนาคารเห็นว่ามีข้อสงสัยจะต้องพึงกระทำการใดให้หมดข้อสงสัยนั้นเสีย หากนักการธนาคารละเลยในสิ่งที่ควรทำนั้นย่อมได้ชื่อว่าประมาทเลินเล่อ¹⁹

ในกรณีที่ผู้ทรงมายื่นตัวให้ผู้จ่ายซึ่งเป็นธนาคารใช้เงินตามตัว โดยตามทางคำปกติของธนาคาร เมื่อมีตัวที่มีการสลักหลังห้ามโอน เช่น สลักหลังว่า “จ่าย ก. เท่านั้น” มายื่นต่อธนาคาร ธนาคารจะใช้เงินตามตัว แต่หากตัวนั้นได้มีการโอนต่อไป อันเป็นการฝ่าฝืนคำสั่งของผู้สลักหลัง กรณีเช่นนี้ธนาคารจะปฏิเสธการใช้เงิน²⁰ หากธนาคารใช้เงินให้กับผู้ทรง ธนาคารจะไม่หลุดพ้นความรับผิดชอบตามความในมาตรา 1009 เนื่องจากธนาคารไม่ได้ใช้เงินตามทางคำปกติโดยสุจริตและปราศจากประมาทเลินเล่อ จึงเป็นการที่ธนาคารใช้เงินไปโดยไม่ถูกระเบียบ ธนาคารไม่สามารถหักบัญชีกับผู้สั่งจ่ายได้

เมื่อธนาคารไม่ได้ใช้เงินตามตัว หนี้ตามตัวยังไม่ระงับ ผู้ทรงสามารถไต่เบี่ยเอาจากลูกหนี้ตามตัวได้ แต่จะไต่เบี่ยผู้สลักหลังที่ระบุข้อความห้ามโอนไม่ได้ หากผู้รับสลักหลังได้เข้าใช้เงินให้กับผู้ทรง (ผู้รับสลักหลังในภายหลัง) และเข้าถือเอาตัวก็สามารถไต่เบี่ยผู้สลักหลังที่ระบุข้อความห้ามโอนได้ ผู้สลักหลังมีข้อต่อผู้รับสลักหลังอย่างไรก็สามารถยกขึ้นต่อสู้ได้ ทำให้การห้ามโอนดังกล่าวเกิดประโยชน์ต่อผู้สลักหลังที่ระบุข้อความห้ามโอนและบรรลุลัพตูประสงค์ของการห้ามโอน

ดังนั้นหากจะให้การสลักหลังห้ามโอนดังกล่าวจะเกิดประโยชน์ต่อผู้สลักหลังที่ได้ระบุข้อความห้ามโอน และบรรลุลัพตูประสงค์ของกฎหมาย อาจต้องมีการแก้ไขผลของการสลักหลังห้ามโอน ซึ่งจากการศึกษาผู้เขียนพบว่าหากนำหลักการเรื่องผู้รับโอนไม่มีสิทธิดีกว่าผู้โอนมาปรับใช้กับกรณีดังกล่าวอาจทำให้สามารถแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้ ซึ่งกรณีที่มีการนำหลักผู้รับโอนไม่มีสิทธิดีกว่าผู้โอนมาใช้กับการสลักหลังห้ามโอนตัวเงิน เช่น

¹⁸ ไพฑูรย์ คงสมบูรณ์, อ้างแล้ว เจริญธรรมที่ 10, น.399.

¹⁹ เฟิงอ้วง, น.400.

²⁰ ข้อมูลจากผู้ช่วยผู้จัดการธนาคารยูโอบี จำกัด (มหาชน) สาขาสยามสแควร์

- พระราชบัญญัติตัวเงินของอังกฤษ มาตรา 35 เฉพาะกรณีการสลักหลังที่เป็นแต่เพียงการมอบอำนาจให้ปฏิบัติแก่ตัวดังลงข้อความไว้ และห้ามมิให้โอนสิทธิในตัวต่อไป แต่หากมีการอนุญาตให้โอนได้ ผู้รับสลักหลังในภายหลังย่อมรับไปซึ่งสิทธิและความรับผิดชอบของผู้รับสลักหลังที่รับการสลักหลังห้ามโอนคนแรก ตามหลักผู้รับโอนไม่มีสิทธิดีกว่าผู้โอน

- อนุสัญญาเวียนนา มาตรา 17 ข้อ 2 กรณีผู้สลักหลังระบุห้ามโอน ตัวไม่สามารถโอนต่อไปได้ และหากมีการสลักหลังโอนต่อไปถือว่าเป็นการสลักหลังเพื่อเรียกเก็บ ผู้รับสลักหลังในภายหลังไม่มีสิทธิดีกว่าผู้โอน และไม่สามารถใช้สิทธิตามตัวอย่างเจ้าของกรรมสิทธิ์ คงมีสิทธิเพียงที่จะปฏิบัติแก่ตัวเพื่อให้มีการใช้เงิน หากลูกหนี้มีข้อต่อสู้ต่อผู้รับสลักหลังอย่างไรก็สามารถยกขึ้นต่อสู้ผู้รับสลักหลังในภายหลังได้

- ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 999 บุคคลใดได้เช็คขีดคร่อมซึ่งมีข้อความ “ห้ามเปลี่ยนมือ” บุคคลนั้นไม่มีสิทธิในเช็คนั้นยิ่งไปกว่า และไม่สามารถให้สิทธิในเช็คนั้นต่อไปได้ดีกว่าสิทธิของบุคคลอันตนได้เช็คของเขามา ตามหลักผู้รับโอนไม่มีสิทธิดีกว่าผู้โอน

ในกรณีที่ผู้จ่ายไม่ได้ใช้เงินตามตัว ผู้สลักหลังที่ระบุข้อความห้ามโอนสามารถเลือกฟ้องตามมูลหนี้ตัวเงินหรือมูลหนี้เดิมได้ โดยการที่เจ้าหนี้จะเลือกบังคับชำระหนี้ตามมูลหนี้ตัวเงินหรือมูลหนี้เดิมนั้น ต้องพิจารณาว่าการบังคับชำระหนี้ด้วยวิธีการใดจะเป็นประโยชน์กับตนมากกว่า ซึ่งอาจต้องพิจารณาในเรื่องต่าง ๆ ดังนี้

1. อายุความ

ในการฟ้องร้องตามมูลหนี้เดิมซึ่งเป็นเหตุในการโอนตัวหรือฟ้องตามมูลหนี้ตัวเงินนั้น ต้องพิจารณาว่าคดีขาดอายุความหรือไม่

คำพิพากษาฎีกาที่ 1275/2504 โจทก์บรรยายฟ้องว่าจำเลยเป็นหนี้โจทก์เรื่องเงินกู้ แล้วต่อมาจำเลยได้นำเช็คมามอบให้โจทก์เป็นการชำระหนี้นั้นโจทก์ได้รับเช็คคืนแล้วได้มอบสัญญากู้คืนให้จำเลยไป โจทก์มอบเช็คคืนใช้หนี้แก่ยี่ห้อลี่ฮง ยี่ห้อลี่ฮง ได้มอบเช็คคืนต่อไปให้บริษัทชะฮัวเฮง บริษัทชะฮัวเฮงนำเช็คคืนเข้าบัญชีของตนไม่ได้ โดยธนาคารส่งเช็คคืนคืนมา เช็คคืนจึงถูกส่งคืนโดยลำดับย้อนกลับมายังโจทก์ โจทก์จึงยังไม่ได้รับชำระหนี้ โจทก์ได้ทวงถามและบอกกล่าวให้จำเลยชำระหนี้แล้ว จำเลยเพิกเฉยเสีย จึงขอบังคับให้จำเลยชำระหนี้คืนแก่โจทก์ฟ้องของโจทก์ที่บรรยายมานี้มิได้เป็นการฟ้องเรียกเงินตามเช็คโดยเฉพาะแต่อย่างเดียว โจทก์ได้บรรยายฟ้องเรียกร้องให้จำเลยชำระหนี้ตามมูลหนี้เดิมที่จำเลยกู้โจทก์ไปอยู่ในตัวด้วย แม้เช็คคืนจะขาดอายุความแล้ว แต่หนี้เงินกู้ยังไม่ระงับสิ้นไป ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 321 วรรคท้าย โจทก์จึงฟ้องเรียกหนี้เงินกู้เดิมนั้นได้ ภายในอายุความ

โดยอายุความตามมูลหนี้ตัวเงินมีดังนี้

1.1 อายุความการฟ้องคดีผู้รับรองตัวแลกเงินและผู้ออกตัวสัญญาใช้เงิน

ในการฟ้องผู้รับรองตัวแลกเงินและผู้ออกตัวสัญญาใช้เงินซึ่งเป็นลูกหนี้ชั้นต้นให้รับผิดชอบตามตัวเงินนั้นต้องฟ้องภายในอายุความสามปีนับแต่วันที่ตัวนั้นถึงกำหนดใช้เงิน ดังที่บัญญัติไว้ในมาตรา 1001

“ในคดีฟ้องผู้รับรองตัวแลกเงินก็ดี ผู้ออกตัวสัญญาใช้เงินก็ดี ท่านห้ามมิให้ฟ้องเมื่อพ้นเวลาสามปีนับแต่วันที่ตัวนั้น ๆ ถึงกำหนดใช้เงิน”

โดยผู้มีสิทธิฟ้องคดี ได้แก่ ผู้ทรง, ผู้สลักหลังหรือผู้รับอาวัลหรือคู่สัญญาคนอื่น ๆ ที่เข้าใช้เงินให้กับผู้ทรงและเข้าถือเอาตัวเงินนั้น

1.2 อายุความการฟ้องคดีผู้สั่งจ่ายและผู้สลักหลัง

ในการฟ้องผู้สั่งจ่ายและผู้สลักหลังซึ่งเป็นลูกหนี้ชั้นสองให้รับผิดชอบตามตัวเงินนั้นต้องฟ้องภายในอายุความหนึ่งปีนับแต่วันที่ได้ทำคำคัดค้านตามกฎหมาย หรือนับแต่วันที่ตัวเงินนั้นถึงกำหนดในกรณีที่มีข้อกำหนดว่าไม่จำเป็นต้องมีคำคัดค้าน ดังที่บัญญัติไว้ในมาตรา 1002

“ในคดีที่ผู้ทรงตัวเงินฟ้องผู้สลักหลังและผู้สั่งจ่าย ท่านห้ามมิให้ฟ้องเมื่อพ้นเวลาปีหนึ่งนับแต่วันที่ได้ลงคำคัดค้าน ซึ่งได้ทำขึ้นภายในเวลาอันถูกต้องตามกำหนด หรือนับแต่วันที่ตัวเงินถึงกำหนดในกรณีที่มีข้อกำหนดไว้ว่า “ไม่จำเป็นต้องมีคำคัดค้าน”

โดยผู้มีสิทธิฟ้องคดีในกรณีนี้ หมายถึง ผู้ทรงเท่านั้น (รวมถึงผู้ใช้สิทธิของผู้ทรง เช่น ทายาทของผู้ทรง)

1.3 อายุความการฟ้องคดีผู้สลักหลังไล่เบี้ยกันเองและไล่เบี้ยผู้สั่งจ่าย

ในกรณีที่ผู้สลักหลังได้เข้าใช้เงินให้กับผู้ทรงและได้เข้าถือเอาตัว ผู้สลักหลังสามารถฟ้องผู้สลักหลังซึ่งมีความรับผิดชอบก่อนตน หรือผู้สั่งจ่ายได้ภายในอายุความหกเดือนนับแต่วันที่เข้าถือเอาตัวเงินและใช้เงิน หรือในกรณีที่มีผู้สลักหลังถูกฟ้องให้รับผิดชอบในหนี้ความในตัวเงินก็นับอายุความหกเดือนตั้งแต่วันที่ผู้สลักหลังถูกฟ้อง ดังที่บัญญัติไว้ในมาตรา 1003

“ในคดีผู้สลักหลังทั้งหลายฟ้องไล่เบี้ยกันเองและไล่เบี้ยเอาแก่ผู้สั่งจ่ายแห่งตัวเงิน ท่านห้ามมิให้ฟ้องคดีเมื่อพ้นเวลาหกเดือนนับแต่วันที่ผู้สลักหลังเข้าถือเอาตัวเงินและใช้เงิน หรือนับแต่วันที่ผู้สลักหลังนั่นเองถูกฟ้อง”

2. หลักฐานการฟ้องคดี

ในกรณีที่กฎหมายกำหนดว่าการฟ้องคดี (ตามมูลหนี้เดิม) ต้องมีหลักฐานการฟ้อง เช่น สัญญาซื้อขาย (มาตรา 456) สัญญากู้ยืม (มาตรา 653) หากไม่มีหลักฐานการฟ้องก็ต้องเลือกใช้สิทธิฟ้องตามมูลหนี้ตัวเงิน

3. จำนวนลูกหนี้ที่ต้องรับผิดชอบ

การฟ้องคดีตามมูลหนี้ตัวเงินสามารถฟ้องลูกหนี้ที่ลงลายมือชื่อในตัวได้ทุกคน²¹ (ยกเว้นกรณีที่ลูกหนี้มีข้อต่อสู้ว่าไม่ต้องรับผิดชอบ เช่น มาตรา 923) ซึ่งอาจจะมากกว่าการฟ้องคดีตามมูลหนี้เดิม

4. วิธีพิจารณาคดี

ในการพิจารณาคดีตัวเงิน ศาลสามารถใช้วิธีพิจารณาคดีไม่มีข้อยุ่งยาก ซึ่งคดีจะเสร็จเร็วกว่าการดำเนินคดีแพ่งทั่วไป ทั้งนี้ตามความในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 196 ซึ่งบัญญัติว่า

“ในคดีสามัญซึ่งโจทก์ฟ้องเพียงขอให้ชำระเงินจำนวนแน่นอนตามตัวเงิน ซึ่งการรับรองหรือการชำระเงินตามตัวนั้นได้ถูกปฏิเสธ หรือตามสัญญาเป็นหนังสือซึ่งปรากฏในเบื้องต้นว่าเป็นสัญญาอันแท้จริงมีความสมบูรณ์และบังคับได้ตามกฎหมาย โจทก์จะยื่นคำขอโดยทำเป็นคำร้องต่อศาลพร้อมกับคำฟ้องขอให้ศาลพิจารณาโดยรวบรัดก็ได้”

²¹ มาตรา 900 “บุคคลผู้ลงลายมือชื่อของตนในตั๋วเงินย่อมจะต้องรับผิดชอบตามเนื้อความในตั๋วเงินนั้น”